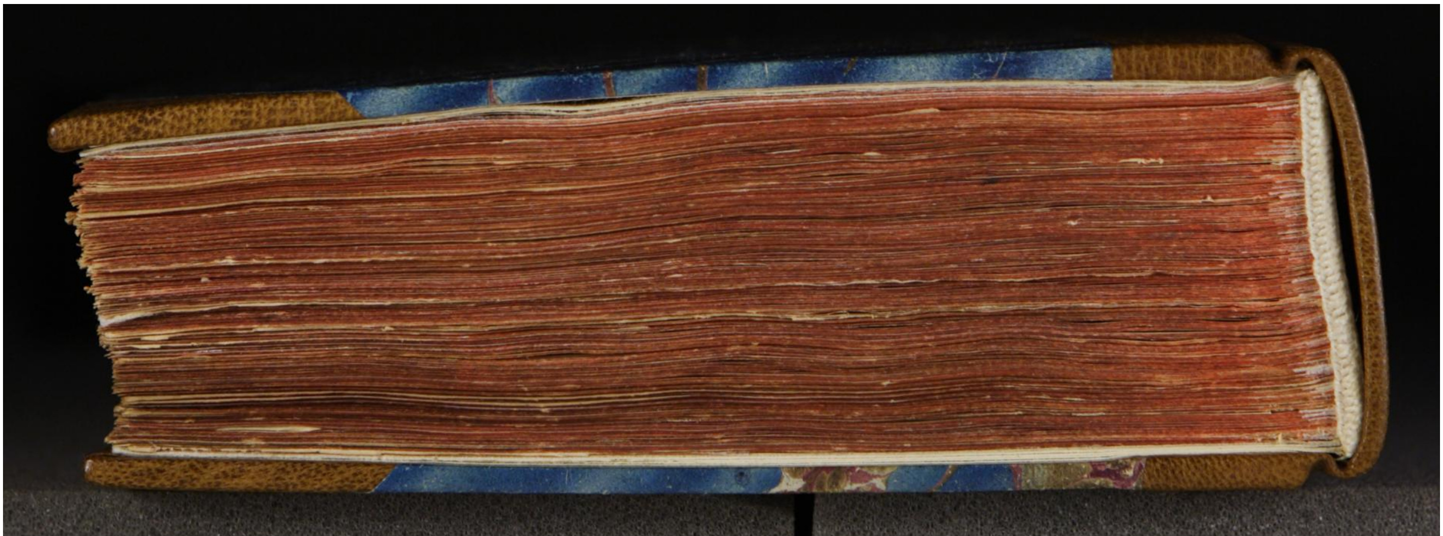
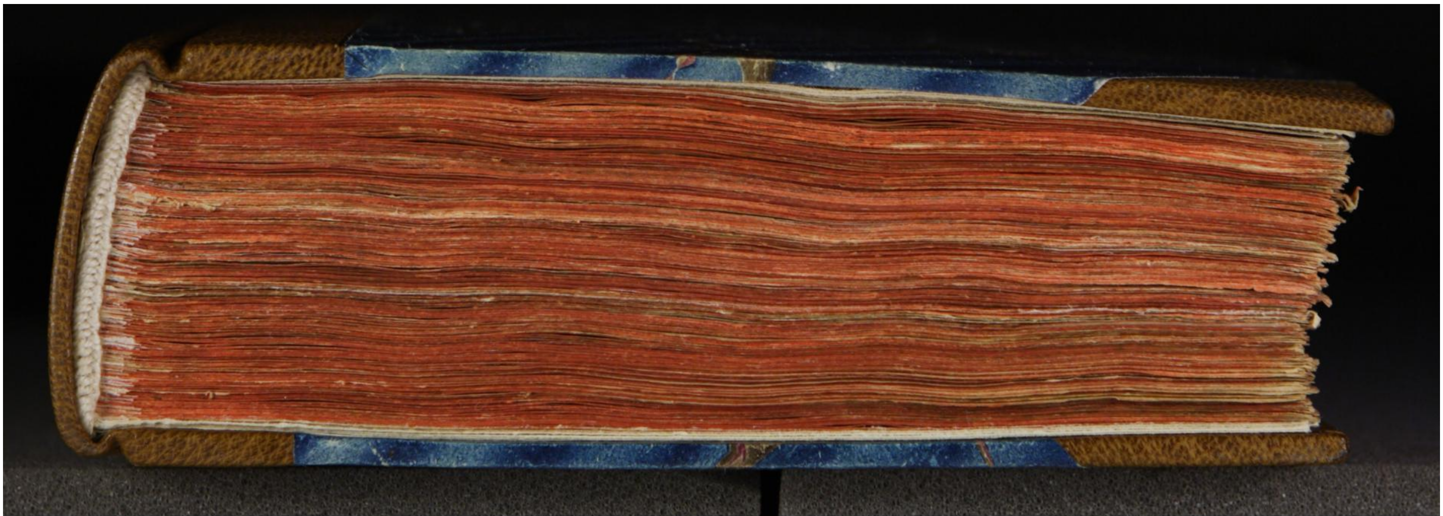
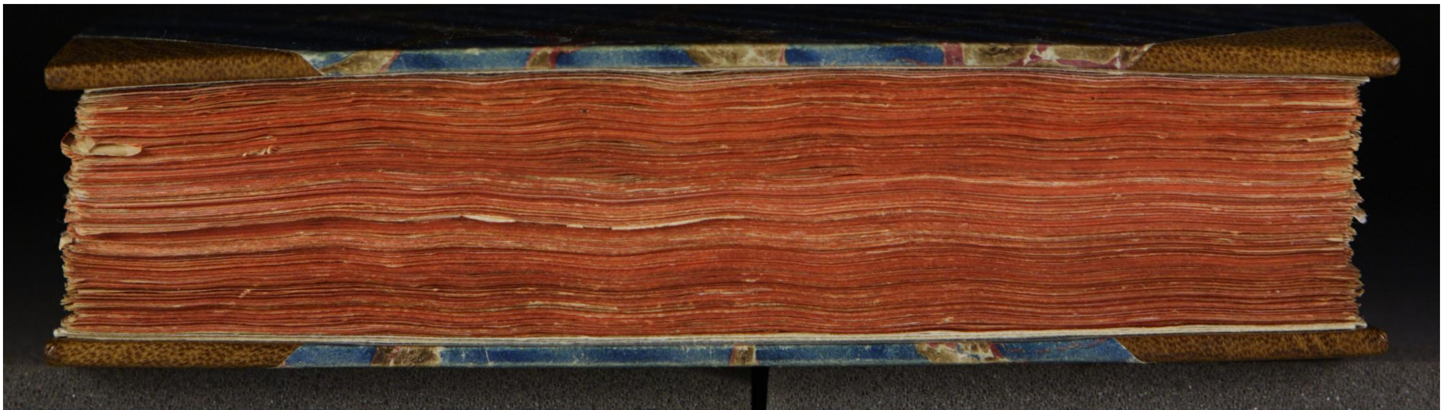

Den Rette
Jüdske Lowbog
1590

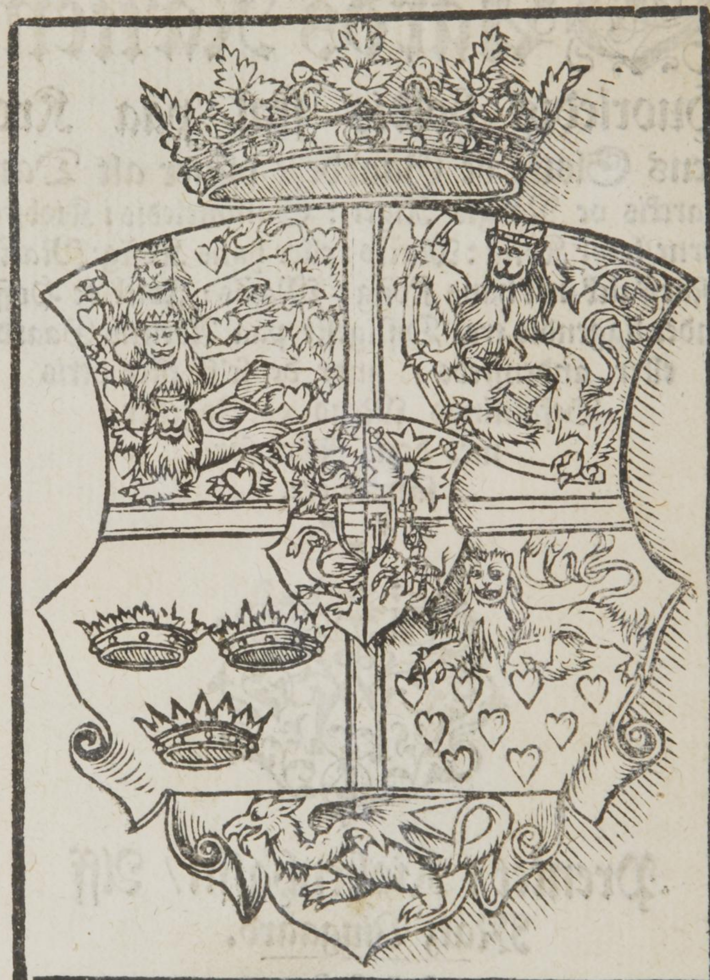
Gaards Rætten/

Huorledis holdis skal paa Kronens Slotte oc Gaarde / offuer alt Danmarckis oc Norgis Riger : Sammeledis i Kiøbstederne/huor Kong: Matts: eller hans Kong: Matt: Marskalck met hans Kong: Matts: Folck oc Hoffsinder liggendis ere. Dissligeste paa Adelens Gaarde eller andensteds / huor de selff eller deris Befalnings Mend oc Fogeder met deris Folck forsamlet ere.

* *
*

Prentet i Kiøbenhaffn/ Aff
Matz Vingaard.
1590.

Cum Gratia & Priuilegio Regio:
S: Q: M:

Wi Frederich den Anden met Guds Naade / Danmarckis / Norgis/Vendis oc Gottis Konning / Hertug vdi Slesuig / Holsten/ Stormarn/ oc Dytmersken/Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst: Giøre alle vitterligt/at effterdi wi ere kommen vdi forfaring/huorledis at den Skick oc Ordning som kaldis Gaards Rætten/oc for nogen lang tid siden forleden/ aff vore Forfædre fremfarne Konninger vdi Danmarck/Skicket oc vdgiffuet er/skal paa nogen tid vere nederlagt/oc icke saa rettelig ved mact holdet/ som tilbørligt haffde verit/ da haffue wi nu samme Gaards Rætt ladet offueruele/ oc for gaat anseet at den igen oprettis/oc effter denne tids leylighed met nogle Ny Artickle forbedrit/ oc ville wi derfor strengelige budet oc befallit haffue/ at samme Gaards Rætt met alle Puncter/som den nu berammit oc forbedrit er/skal effter denne dag holdis paa alle vore oc Kronens Slotte oc Gaarde / vdi vore Riger Danmarck oc Norge: Sammeledis vdi Kiøbstederne huor wi eller vor Marskalck met vore Hoffsinder oc Folck/ligge. Oc dissligeste paa Adelens Gaarde offuer alle for^{ne} vore Riger oc Lande/huor de selff holde Hus/ eller deris befalnings Mend oc Fogeder met deris Folck forsamlit ere/Ligeruis som wi den haffue oc holde paa vore Slotte/ Feste/ oc Gaarde/ ved alle Ord/Puncter oc Artickle/ som her efterfølger.

 Huilcken

1.

HVilcken Mand anden slaer ihiel/ oc vorder greben met ferske gierninger/ Giffue Liff for Liff/ End rømmer hand met kiends gierning/ oc vorder hand siden fangen/ eller greben/ da straffis effter Lowen oc Recessen.

2.

END siger hand ney/ Oc er der Tuil paa/ Da skal næffnis xij. viij. eller vj. Mend aff Gaarden/ som Marskalcken/ Fogeden eller huem Befalning haffue/ skulle vdnæffne/ effter som Husit/ eller Gaarden er/ eller formaar til/ Som skulle suere der om/ Oc den som paaklager/ Næffne halffparten/ Oc den som for Sagen staar/ Næffne anden halffparten.

3.

SAmmeledis skal holdis om Saarmaal/ Vaade/ oc alle andre Sager / som hender vdi Gaarden / huor tuil er.

4.

HVo som giør Nøduerie oc slaer den anden ihiel / eller giør hannem skade som raader til at giøre vfred / Den skal haffue skaden for hiemgield / Oc hand skal ey lide skade der fore / som det giort haffuer / Dog skulle xij. viij. eller vj. Mend aff Gaarden / som før er sagt / Suere der om / Om Nøduerie er giort / eller ey.

5.

HVgger Mand anden Saar / eller stinger til Blods / da skal den det giorde myste Handen / vden at hand giorde det aff Vaade / eller Nøduerie. Ocsaa huo som esker nogen anden til at Slaes met sig / om det er Hoffsinder / Hoffmend / eller andet Krigs folck / Da bør det at regnis for Nøduerie / Ihuad skade hand der offuer giør som eskit vorder / Thi der som hand icke vdkomme til den hannem vdesker / Da vaar det hans ære for nær.

6.

SLaer mand anden Pust / Kiepshugg / Eller anderledis / Saa at ey kom-

mer Blod vd/ Da skal hand stingis igennem sin Haand / oc ristis vd imellem Fingrene. Vden det skeer aff Nøduerie eller Vaade / oc eskit bleff/ som før er sagt.

7.

HVo som drager Suerd / eller Kniff/ Eller spender sit Armbørst / eller legger Hanen paa sin Bøsse / imod anden / met vred Hw / hand skal stingis igennem sin Haand/ Om hand bliff-uer greben met ferske gierninger/ End dog at hand ingen skade giorde der met.

8.

HVo som stiger Konningens Hus/ eller nogen Adelsmands Gaard / inden eller vden/ som er befæstit met Mur / Graffue / eller Plancker / eller som Porte ere faare/ myste Liffuit.

9.

HVO som forsømmer sin Vord eller Vact / Er hand Herremand/ eller Veractig Karl / Da skal hand haffue forbrut sin Hest oc Haffue/

Men

Men er det vdi aabenbare Feide / naar Fienderne ere forhaanden / saa at Slottet er belagt eller Fienderne ere der næruerendis / saa at stor fare er paa Færde / Da straffis det paa hans Hals / Thi Mand icke kand letteligc betæncke / huad Skade oc forderffuelse der kand komme vdaff / at Vacten forsømmis.

10.

VOrder oc den som tilsagt er at vaage om Natten / affiest / Da skal hand gaa for Porten oc binde sig ind / kand hand icke indkomme / Da skal hand bede en sin Ven / paa Huset er / den hand best forlader sig paa / den Nat at vaage for hannem paa Muren / saa lenge hans vact tilsiger / Oc selff skal hand gaa vden omkring Muren / oc see til det beste hand kand: Oc om Morgenen strax effter / giffue alle Brøderne en tynde Tydstøl / Falder hand anden gang for skade / sig saa at forsømme / Da bøde dubbelt / Men skeer det tredie gang / da skal hans Haffue byttis / oc vere mindre mand / oc foruisis Gaarden: Kommer hand oc imet / da straffis hand for alt som forscreffuit staar.

Huem

11.

HVem som stiæl til en Marck Dan-
ske Penninge / eller mere / hand
henge der fore.

12.

STiæl hand til halff Marck / Myste
Hud eller Øre.

13.

STiæl hand mindre / end halff
Marck / er hand veractig / Røm-
me gaarden / oc føris for Porten
oc foruisis / Er hand Dreng /
eller icke veractig / da skulle an-
dre Drenge Hudstryge hannem.

14.

KAlder Mand anden Tyff / Ho-
reson / Forræder / eller anden
vbequems Ord / vdi Borge-
stwen / eller vdi nogen erlig for-
samling / Er hand Edel eller
Wædel / veractig / eller Smaasuend / Da bliff-
ue hand selff samme Mand / Vden hand han-
nem det skiellige offuer beuise kand: Er hand
mindre Mand / eller Staaldreng / da vorder
hand

hand Hudstrugen aff den hannem haffuer vdi Befalning.

15.

HVo som tager Quinde met vold/ eller Mø/ oc høris raab oc paakald/ oc siunis blaat Kiød / eller Reffne Klæder/hand myste Liffuit/ endog hand icke fuldkom sin villie.

16.

BEligger nogen Adelsmand nogen Frue eller Jomfru/ som oc aff Adel er / oc det hannem skiellige offuerbeuisis kand / Da skal hand vere æreløs/ oc saa foractet som hun er / der sig haffuer ladit beligge.

End beligger nogen fattig Karl/ som icke er aff Adelen / nogen Frue eller Jomfrue som aff Adelen er / Da skal hand straffis paa sin Hals/ End rømmer hand / da vere æreløs/ Oc skal ingen maa tage hannem vdi tieniste eller handthaffue hannem / effter det er hannem beuijst offuer / Vden at hand vil suare til hans Gierninger.

Oc huilcken Frue eller Jomfrue som aff Adel er / der lader sig beligge/ skal haff-

ue forbrut alt hendis Arffuegods til hendis rette verie / oc hand skal det strax mue anamme: End vil hendis verie samme hendis Gods icke annamme / oc bliffuer aff hendis næste Venner paamint / Da mue andre hendis næste Venner det anamme / huo der vil / Oc det beholde saa lenge hun leffuer / Men effter hendis Død / skal samme Gods komme til hendis næste Arffuinge / dog icke til hendis egne Børn.

17.

DEtte er oc ræt vdi Konningens Gaard / oc vdi lige maade hos Adelen / Om nogen Fattig eller Rijg / der sorit eller tro tieniste agt haffuer / at vere huld oc tro / Oc dierffuis siden til at krencke nogen Mø / vdi Drotningens eller Adelens Gaarde / hand skal myste to Fingre / vden Herren eller Hosbonden hannem benaade vil.

18.

HVo som beligger Quinde eller Mø / den som er betroit til at bære Hosbondens eller Hustruens Nøgle /

Nøgle/enten til Øl/Mad/Klæder/Penninge/ eller andet som Hosbonden eller Hustruen ville haffue foruarit/ Da straffis hand der fore som en aabenbare Tyff/ om de tiene baade vdi Gaarden sammen/ Uden Hosbonden hannem benaade vil.

19.

HVo som berøffuer en anden til halff Marck/ mere eller mindre/ oc viij. eller vj. Mend kende det for raaff/ Da straffis hand der fore efter deris sigelse.

20.

NAar Mand nogen Vgierning giort haffuer/ ihuad som helst gierning det er/ oc ey vorder greben met ferske gierninger/ oc siger der ney faare/ Da næffne huer dennem/ den som kiærer/ oc døllier/ vj. Mend aff Gaarden/ som Gaarden er til/ huad de felde/ vere feldt/ oc huad de verie/ vere vord/ huad heller der gielder/ om Ære/ Liff/ Lemmer eller andit.

ER oc nogen aff Adelen / som icke haffuer saa mange Suenne / da maa hand tilkræffue sine Næste Naboer / met deris Suenne / at de der om suere / paa det at Rætten kand fuldgiøris vdi alle Sager.

22.

HVilcke xij. viij. eller vj. Mend / som vorder tilnæffnde at grandske / dømme eller at suere ved deris Eed / paa nogen Sag / oc veigre dennem der fore / Da haffue forbrut deris Haffue / oc rømme Gaarden / met Konningens vrede oc wgunst / Som de der Konningens / eller deris Hosbondis verste ville / oc Rætten forkrencke.

23.

ER nogen aff Adelen icke saa stercke / at de kunde saaledis holde dennem til at giøre Gaards Rætten fyldist / Da maa hand forfølge sin Sag oc Ræt offuer dennem ind for Landsdommeren / oc hand skal plictig vere / at hielpe dennem til Rætte / effter Gaards Rætten.

Ingen

24.

Ingen maa doble sin Hest / Vaaben / eller Verie bort / oc ey paa borrig eller høyre pant / end som hand bær met sig / Huo det giør hand vere wgild / oc følgis til Porten oc foruisis.

25.

Forbiuder oc Konningen / at ingen skal ride feylemarcket / eller fare met noget Daarespil / eller Daarskaff / Huo det giør / vere wgild / oc stande den samme Ræt som før er sagt om Dobelspil.

26.

Hvem som foracter hans Hosbondis Øl / eller Mad / Saa at hand met villie spilder Øl / eller Mad / ligge vdi Taarnit vdi tre Nætter til Vand oc Brød / oc foruisis aff Gaarden met Konningens Vnaade.

27.

Men der som nogen brøst findis paa Øl oc Mad / Da skal det met sact-

modighed/ oc icke met traads/ eller puck/ giffuis Marskalcken/ Fogeden/ eller huem som befalning haffuer/ tilkiende.

28.

DEt efftersi der findis stor brøst iblant Hoffmend her vdi Riget/ ydermere end andensteds/ Saa at mange aff dennem/ som giffue sig vd for Hoffmend/ intet vide aff Rytteriet/ oc kommer mest aff den Aarsage at de icke tilholdis/ at omgaais met Heste oc Harnisk/ Men holdis aff dennem spotteligt/ at nogen skulde røcte eller viske sin Hosbondis Hest/ Vil oc en giøre det/ da foracte de andre hannem der offuer/ Der fore skal huer som holder Suenne/ tilholde dennem/ at de om Morgenen gange vdi Staalden/ oc tilhielpe at røcte deris Hosbondis Heste/ met hues der tilhører: Skal oc her efter/ huer som sig for Hoffmand vil vdgiffue/ oc Klæde oc Penninge vil tage/ vere forplictet/ naar hand er hiemme/ vdi hans Hosbondis Hus/ oc icke haffuer andet forfald/ huer Morgen at gange i Staalden/ at røcte oc viske/ hans Hosbondis Heste/ met alt andet nødtørfft oc tilbehøring/ Oc

naar

naar hand det bestillet oc vdrættet haffuer/ skal hans Hosbonde vere plictig at giffue hannem frokaast. Men naar Mand Rider paa nogen Reise/ eller anden steds færdis fra Huse/ stackit eller langt/ inden eller vden Riget/ Da skal huer Hoffmand/ vere plictig selff at røcte oc vare den Hest hand rider/ oc at viske oc vare det Harnisk oc Rustning hand fører/ om hand paa samme Reise fører Harnisk/ Findis nogen her vdinden wlydig eller forsømmelig/ Da skal hand der offuer straffis/ som en whorsam/ oc den sin Hosbondis gaffn oc beste icke vide vil.

29.

SKal ingen Suenne sette dennem til dricks imellem Maaltid/ at dricke heelt eller halfft/ Men vil nogen dricke/ hand gaa for Kielderen/ Der skal hannem icke veiris/ en drick/ to/ eller tre til nødtørfft/ oc om Afftenen skal dennem giffuis Øl til nødtørfftighed/ oc icke til offuerflod.

30.

HVilcken som tager Klæde oc Penninge/ hand er plictig at tiene Aar oc Dag/ oc siden tilsige it fierding

Aar

Aar tilforn/ om hand lyster icke lenger at tiene. Oc da tage Pasbord/ oc haffue forloff/ vden hand fanger anderlunde sin Hosbondis minde der til.

31.

SKal oc ingen tage nogen Suend i tieniste / som drager fra sin Hosbonde her vdi Riget / vden Pasbord / Huo det giør/ skal vere falden til den / som Suenden fra drager / it hundrede danske Marck Penninge / strax at betale / vdi huad By hand tiltalis / vnder it indleire.

32.

DRager nogen Suend/ som haffuer anammet sin Hosbondis Klæde eller Penninge/ fra sin Hosbonde/ naar hannem er tilsagt at vere paa nogen Reise / Da skal hand vere æreløs der faare.

33.

BLiffuer oc nogen ædel eller Vædel/ som haffuer annammit Konningens / eller sin Hosbondis Klæde eller

eller Penninge tilsagt / paa nogen Reise / Enten til Land eller Vand / Eller bliffuer bestaaldit / enten paa Slot eller Feste / hand vere plictig at fuldgiøre samme Reise / Eller bliffue vdi samme bestaalding / saa lenge den varer / oc skal hand icke mue begiere / ydermere Klæde / Penninge eller Løn / end som hannem bleff tilsagt / den tid hand sagde tieniste / Huo der findis imod at giøre hand vere æreløs / oc der til straffis som vedbør / Fordi det hender tijt / at en Hosbonde holder sine Suenne / oc giffuer dennem Klæde / Penninge / oc vnderholding / Endog hand deris tieniste icke synderlig behoff haffuer / paa det at de skulle vere plictig at giøre hannem tieniste naar hand dennem behoff haffuer.

34.

SAmmeledis om nogen Suend / som sin Hosbonde ærlige oc trolige tiener / oc hannem skeer nogen offuerlast / eller offueruold aff sin Hosbonde / Eller oc icke fanger sin Klæde oc Penninge til Rettighed / Da skal Hosbonden vere plictig at stande hannem til Rætte for Hoffmarskalcken / om hand

tiener vdi Konningens Gaard / Men der som det icke er vdi Gaarden / Da skal Hosbonden stande til Rætte for Rigens Marskalck / oc da skal Marskalcken hielpe hannem til / saa megit som Ræt er / Vil Hosbonden icke møde for Marskalcken / naar hand bliffuer tilbørlige kaldit / Da skal Marskalcken dog vere plictig at hielpe den til Rætte som klager.

35.

SAmmeledis skal ingen ædel eller Vædel / gaa vdi nogen sit Herskaffs Stegers eller Kielder / Vden hand der paa Befalning haffuer / aff sin Hosbonde / Eller oc straffis der fore / som en whørsom / effter xij. eller vj. Mends sigelse aff Gaarden / om hand der imod giør.

36.

HVilcken som fordrister sig til at opsla Kielderdørre eller andre lyckelse oc Dørre / eller offuerfalder Kocken / Kieldersuenden / eller huem som Befalning haffuer / vere sig ædel

eller

eller Wædel / veractig / miste Liffuit / Oc alle som trolige tiene Herren vdi Gaarden / skulle vere plictige at tilhielpe / at dette bliffuer straffit / met andit som wtilbørligt er / Saa fremt som de icke selff ville stande der fore til Rætte.

37.

HVem som Suer / Bander eller bedriffuer nogen Guds Bespaattelse / hand skal straffis effter Borgestue Rætten / enten met færle / eller at legge vdi Bøssen / til de Fattige / effter som Ederne oc Lasterne ere til.

28.

DEn som en anden gieldskyldig er / oc kiendis gielden / hannem skal Marskalcken / Fogeden / eller huo som befalning haffuer vdi Gaarden / Loulig dag forlegge at betale.

39.

BEtaler hand ey til samme dag / da skal Marskalcken / Fogeden / eller huem befalning haffuer vdi Gaarden/

den / tilnæffne ij. eller flere aff Gaarden / at vurdere hans haffue at betale met / End recker den icke til / Da skal Marskalcken / eller Fogeden / eller huo som befalning haffuer vdi Gaarden / antuorde den som skyldig er / vdi hans hender som gielden skal oppebære / Oc fanger hand icke da borgen for hannem / da haffuer hand vold at legge hannem vdi Taarn oc Jern / indtil hand betaler / Dog hans Lemmer vfordøffuit oc hans helbrede vskadt.

40.

SIger Mand ney for gield / oc ingen vidne er til / eller aabne Breffue / Er det tre Marck eller mindre / Da dølie det met sin egen Eed.

41.

END er det tre Marck / oc mindre end xl. Marck / Da dølie det met vj. Mend / End er det xl. Marck eller mere / da dølie det met xij. Mend.

ILd/oc Lius/skal huer vdi sin sted vel foruare/aff huilcken Mands forsømmelse/ skaden kommer/ da skal hand strax tagis / oc kastis vdi den same Ild/om hand bliffuer greben met ferske Gierninger/ Rømmer hand oc det vidis hannem siden / oc bliffuer det hannem offuer beuist/Da skal hand vere plictig at bøde skaden igen / Eller at dølie met xij. Mend aff Gaarden/ som før er sagt.

43.

END skeer det paa Landsbyerne/ da bøder hand skaden igen /, oc der til xl. Marck / Formaa hand icke at bøde / vere vdi sin Hosbondis Naade oc Vnaade.

44.

HVem den anden vndsiger vdi Gaarden/Den skal tagis Borgen aff/ oc forfare saa Sagen til Rætte / vil hand ey der met lade sig nøye/ Da foruaris hand saa lenge / hand Borgen vil sette.

VDi lige maade/ om nogen off-uerfalder/eller forrasker den anden / Da skal hand lide samme Straff som forscreffutt staar.

46.

HVilcke som sig forbinde tilsammen met Raads Raad/ fire / sex/ flere eller færre / imod Konningen / Eller dennem som befalning haffue/ Konningen eller hans befalnings Mend til skade / at forkrencke Rætten / Rømme Gaarden / oc inden sex Vger aff Rigit / oc haffue ingen fred lenger / ihuor de siden findis kand / Men Rætte offuer dennem som andre der fredløse ere.

47.

HVilcken aff vore Vndersaatte/ Edel eller Vædel/ Fattig eller Rig/ Som sig fordrister / at verie eller vndskiude den brødige oc skyldige/ For huad som høxst stycke det er / som før er sagt / Saa at den skyldige oc brødige vndkommer/ Da stande hand den samme Rætt

som den brødige skulde stande/ oc den brødige ligeuel ingen fred at haffue/ vden hand nyder serdelis Naade der til.

OC efftherdi at menige Adelen vdi alle vore Land oc Riger / Mue oc skulle denne Rætt haffue oc holde/ vdi deris Gaarde / oc huor de selff / eller deris befalnings Mend eller Fogeder met deris Folck forsamlede ere/ligeruis som wi haffue hannem paa vore Slotte oc Feste/ oc saa vijt/ som wi/ vore Adel/ oc gode Mend bo oc bygge / Da skulle oc Adelen vere forplictige den ved mact at holde/Men er Adelen der vdi forsømmelig/ oc ey ville lade samme Rætt haffue sin gang/ som forscreffuit staar/ Da vide sig det selffuer / oc icke oss. Giffuit paa vort Slot Fredericksborg/ den ix. dag Maij / Aar etc. M. D. Lxij. vnder vort Signet.

 Regt-

Register paa denne
for[ne] Gaardsrættis Artickle/
Huad huer aff dennem besyn- derlig indeholder.

Den

Den 22.

Huilcke der bliffuer tilnæffnde / at grandske-dømme / eller suere paa nogen Sag / oc veire dennem der fore.

Den 23.

Huor Adelen skulle søge hielp / om de icke selff ere saa stercke / at de kunde fuldgiøre Gaards Rætten.

Den 24. oc 25.

Om Daabel / Feylemarckit / oc andre Daarespil.

Den 26. oc 27.

Om nogen foracter sin Hosbondis Øl eller Mad / eller om der findis nogen brøst paa Øl oc Mad.

Den 28. 29. oc 30.

Huorledis Hoffmend skulle holde dennem vdi tienisten hos deris Hosbonder / oc om heelt oc halfft at Dricke.

Den 31. 32. oc 33.

Dends straff som tager nogen Suend vdi tieniste / som drager fra sin Hosbonde vden Pasbord / eller oc om nogen Suend drager fra sin Hosbonde effter at hannem er tilsagt at vere paa nogen Reise / enten til Land eller Vand / eller oc bliffuer bestaaldit.

Den 34.

Om nogen Suend icke fanger sin Rettighed aff sin Hosbonde.

Den 35. oc 36.

At ingen maa offuerfalde Kock eller Kielder-suend.

Den 37.

Om Eeder / Bander / oc andre Guds Bespaattelser.

Den 38. 39. 40. oc 41.

Om Gield.

Den 42. oc 43.

Om Ild oc Lius at foruare.

Den 44. oc 45.

Huilcken den anden vndsiger / offuerfalder / eller forrasker.

Den 46. oc 47.

Deris Peen oc straff / som imod Kong: Matt: eller hans Kongl: Matts: Befalings Mend / sig forbinde oc Rætten ville forkrencke.

Preñtet i Kiøben-
haffn / Aff Matz Vin-
gaard.

Anno Domini,

1590.

Cum gratia & Priuilegio Regio:
S: Q: M: